

TUDOMÁNY ÉS HAGYOMÁNY

Nomen est omen, nevünk akár sorsunkra is hathat, az elnevezés gyakran gondolkodást és magatartást szuggerál. Így például a tudományról való gondolkodásunkat nyilvánvalóan nagy mértékben befolyásolja, hogy e szó a tudásra, a dolgok és a jelenségek állapotát leíró ismeretekre utal. Pedig a tudomány, mint közismert, sosem tekinthető csupán információk gyűjtésére, tárolására irányuló intellektuális erőfeszítésnek (ilyesmire, mint mára kiderült, a számítógépek, az elektronikus adatbankok is képesek), tudományról csak ott lehet beszélni, ahol valódi szellemi teljesítmény, a gondolkodásnak új utakat nyitó alkotó emberi invenció is működik. A gondolkodás sajátos paradoxona, hogy ilyenfajta újdonság, eredetiség, teremtő intuición tulajdonképpen nem a mindenáron tiszta lappal indulni akaró, az intellektus rendszerező képességét akadálytalanul kibontakoztatni törekvő elméleti beállítottságból származik, hanem abból az elvi-eszmei mentalitásból, amely a hagyományból táplálkozik, amely a hagyományt valamely, korábban nem sejtett módon a kultúrtörténet — mindig csak utólag fölismerhető — rendje szerint aktualizálja.

A tudományt minden bizonnyal csak azért nevezték el annak idején tudománynak, csak azért látszott hosszú ideig helyénvalónak és kielégítőnek a tudománnyal kapcsolatban elsősorban vagy éppen kizárólag az intellektuális teljesítőképességre és a pozitív ismeretekre gondolni, mert a különböző elméleti konstrukciók elvi-eszmei háttere, alapja korábban mindig biztosítva volt, illetve mert korábban mindig lehetőség kínálkozott ezen elvi-eszmei háttér, valamint a belőle fakadó szellemi teljesítőképesség spontán, tudattalan, a kultúrtörténeti mozgásokból közvetlenül következő biztosítására. Mostanában, a mi modern világunkban e téren valami megváltozott. Korunk tudománya és technikája azért is hozta, hozhatta létre a különböző intelligens gépeket: az elektronikus agyakat, a robotokat, az ember intellektuális lehetőségeit fölülmúló számítógépeket, mert az intellektuális teljesítőképesség az őt hagyományosan föltételező elvi-eszmei háttérrel mára levált, az intellektuális potenciálnak az elvi-eszmei háttértől való függetleníthetősége korunkban nyilvánvalóan megmutatkozott, vagyis a lehetőségeit elméleti következetességgel számbavevő intelligenciának nem kellett ezután föltétlenül személyesnek, emberiesnek, szellemileg tartalmasnak bizonyulnia, magát naivan valamely sajátos emberi képességnek föltüntetnie.

A jelen, immár egyáltalán nem naiv helyzetben tehát többé nem szabad a tudomány nevéből fakadó sugallatoknak kritikálatlanul engednünk, a név megszabta sorsot fatalista közömbösséggel érvényesülni hagynunk, ma, amikor az intelligencia többé nemcsak magától terem, hanem mesterségesen is előállítható, föladatunk, úgy tűnik, éppen ellenkezőleg az, hogy a hangsúlyt a tudomány vonatkozásában is a hagyományra tegyük, hogy hasznos ismeretek szerzése közben is elsősorban a megismerés előfeltételeinek biztosítására, a szellemi beállítódásra, az elvi-eszmei szférára, a mindenkor kultúrtörténeti háttér módszeres és tudatos bekapcsolására törekedjünk.

A szemléletesség kedvéért, korunk divatos problémájára utalva, nevezhetjük ezt szellemi környezetvédelemnek, mindannyiunk olyan közös, kézzelfogható érdekének, amelyről mindennapi teendőink, tudatos célkitűzéseink közben sajnálatos módon könnyen megfélekezünk.

Nincs ellenszenvesebb, mintha valakit hisztérikus katasztrófa hangulat kerít hatalmába, és közben azt képzelet, ő egymaga olyan kivételes tudás birtokában van, amelynek híján akár az egész világ megsemmisülhet. Amikor tehát most tudomány és hagyomány viszonyáról szólunk, arra emlékeztetünk, hogy legalábbis a létigazság szempontját reflektáló és a megismerés hermeneutikai körének fogalmát kidolgozó német tudományelmélet-hermeneutika az általunk fölvetett kérdéssel számol, amennyiben a hagyomány szempontjának az intellektus szempontja melletti érvényesülését a problémák természetéből adódóan szükségszerűnek tartja, és azt a bizonyosságot táplálja, hogy a nem kívánatos véletlenek nyilvánvaló kiküszöbölhetetlensége dacára előbb vagy utóbb, így vagy úgy a hagyományban és a létigazságban adott lehetőség realizálódik. A magunk részéről ehhez csak annyit kívánunk hozzáfűzni, hogy azt a formális szükségszerűséget, amelyet a tudományelmélet helyesen reflektál, hiba volna valamely véges immanens determinációs összefüggésként értelmezni, és ezáltal realizálása tartalmi feltételeinek biztosításáról, azok mibenlétének kiderítéséről megfélekezni. A tudományelmélet, meg kell mondani, erre az utóbbira nem vállalkozik, sőt ezen föladat kitűzésének kérdését bizonyos kétértelműséggel nyitva hagyja.

Az az ontikus-kultúrtörténeti szemlélet, amelyet a kötet szerkesztői írásaikban alkalmaznak, a tudományelméletben kimondott elvi lehetőség realizálásának, a létigazság és a hagyomány érvényesítésének konkrét módozatait, a formális fogalmi következtetések tartalommal megtöltésének útjait keresi. Az ontikus-kultúrtörténeti szemlélet a tudományelmélettel szemben nem csupán *beszél* az említett szempontok érvényesítésének kívánatosságáról, nem csupán *megállapítja* annak elvi szükségszerűségét, hanem olyan új metafizikai koncepciót alakít ki, amely a kívánt szemléleti fordulatot *kezdemenyezi*, nevezetesen intellektusnak és hagyománynak az eddigi, intellektualista gondolkodásban kialakult fontossági sorrendjét megfordítja, és a hangsúlyt az eddigi, kultúrtörténetileg reflektálatlan tudományföl fogással szemben a hagyomány, a létigazság empirikus mozzanatára teszi.

Minthogy itt nem valamely zárt filozófiai rendszerről van szó, (illetve mivelhogy a kérdések kézikönyvszerű népszerűsítő kifejtésére vállalkozni egyelőre korai volna), arra nem számítunk, hogy elképzelésünkről e füzet olvasója jól kezelhető áttekintést nyerhet, abban azonban talán okkal bízhatunk, hogy az itt közölt változatos témájú tanulmányok külön-külön és együttesen a bennük munkáló szemléletmód sajátosságaiba egészében informatív bepillantást nyújtanak, róla inspiratív képet adnak. Mindenekelőtt azt az élményünket szeretnénk másokkal megosztani, hogy a kérdések hiteles kezelése esetén (meggyőződésünk szerint és elvi kiindulópontunk alapján az lehetséges) tudomány és hagyomány szempontja nem keresztezi egymást, a hagyomány normális személyes tisztelete, az értékek értelmező számbavétele, intel-

lektuális megvilágítása esetén a hagyomány minden eleme a tudományba harmonikusan beépülhet, sőt a hagyományt teljesértékűen integráló, a hagyomány révén magát hitelesítő tudomány korábban nem sejtett módon megújulhat, maga előtt új távlatokat nyithat.

Szemléletmódunk viták során alakul. Írásainkat a megjelenés előtt közreadjuk, az igényeknek megfelelően szóbeli kommentárokat fűzünk hozzájuk, és a reakciókból megoldásaink erényeire, valamint gyengéire következtetünk. Igen gyakran a viták mutatják meg azt, hogy érdeklődésünket milyen irányban kell szélesítenünk, milyen új témákat érdemes a továbbiakban kidolgoznunk. Az itt megjelenő szerzők legtöbbször azonban nem a szerkesztőkkel azonos szemléletet vall, még azt sem tartottuk a közlés föltételének, hogy az írás hozzánk közvetlenül kapcsolódjon, velünk nyílt polémiaát folytasson. Egyszerűen megelégedtünk azzal, hogy a témák és a problémák egymással egybevetethetők legyenek, és a szerzők vállalják a vélemények, a szemléletmódok eltéréséből adódó szellemi feszültséget. Egyre inkább rezerválódó, szinte etnikai vagy egyenesen biológiai rezervátumokba zárkozó, azaz széthulló szellemi életünkben már ez a készség, ez a lehetőség is sokra értékelendő, igen megbecsülendő. Mindennek tudatában fejezzük ki hálás köszönetünket e füzet munkatársainak és a vitában részt vevő más kollégáknak.

Fejér Ádám és Szalma Nádília